

свою чергу, пов'язано з одержанням відповіді на такі питання, як суспільна потреба в законі, соціальне завдання цього закону, мета закону, засоби, за допомогою яких її можна досягнути, загальна ціна закону, доцільність саме такого закону, можливість інших варіантів. Але особливо важливою є перевірка через деякий час міри позитивного впливу прийнятого закону на життя суспільства, перевірка того, чи досягнута мета, яка ставилася перед цим законом. На жаль, у нашому суспільстві громадська думка ніколи не була проінформована з цих найважливіших питань.

Надійшла до редколегії 09.07.96

*Ю. М. ТОДИКА, чл.-кор. АПрН України,
Є. В. СУПРУНЮК.*

ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Прийняття Верховною Радою України 28 червня 1996 р. нової Конституції України відкрило новий етап конституційного розвитку республіки. Конституційний процес продовжується на якісно новій основі. Конституція стала базою реформування конституційного законодавства, пошука шляхів втілення норм Конституції в державно-правову практику. Її норми стали основою подальшого розвитку традиційних правових інститутів, становлення нових (наприклад, інституту Уповноваженого Верховної Ради з прав людини), реформування державного механізму, правової системи, становлення дієздатних структур громадянського суспільства. В Україні починає оформлюватися нова конституційна доктрина як система конституційно-правових цінностей і поглядів на політичну організацію суспільства. Йде процес переходу від домінуючого у нас державного етатичного права до права конституційного, спрямованого на забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Велике значення нової Конституції для державотворчого процесу в нашій країні обумовлено важливістю суспільних відносин, які складають предмет її регулювання, втілення в ній таких важливих політико-правових принципів, як суверенітет народу, розподіл влад, політичний, економічний і ідеологічний плюралізм. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. В цих положеннях закладені ідеологія і

політика конституційного розвитку нашої держави і суспільства. На основі нової Конституції відбудеться реформування правової системи і насамперед, конституційного законодавства.

Але ж Конституція не вирішила і не могла вирішити багатьох проблем державотворення. Це насамперед відноситься до структури і системи місцевого самоврядування, судової системи. Впроваджуються такі нові органи, як Вища рада юстиції, спеціалізовані суди, система і склад яких в Конституції не визначаються.

Все це потребує наукового аналізу і пропозицій науки конституційного права України як з питань, що знайшли відповідне закріплення в новому Основному Законі, так і з питань, які треба терміново вирішувати в поточному законодавстві, в тому числі в конституційних законах. За допомогою цих актів необхідно вирішити, якою повинна бути у нас виборча система — мажоритарна, пропорційна чи змішана. Вважаємо, що на перехідному етапі розвитку суспільства формування професійного парламенту України доцільно проводити за змішаною виборчою системою. Виходячи уже з цього, можна вирішити, який буде мандат у народного депутата — імперативний чи загальнонаціональний. Ці питання не рядові, а концептуальні, які найближчим часом парламенту України прийдеться вирішувати. В цих умовах суттєво зростає значення висновків і обґрунтованих пропозицій науки для державотворчого процесу. Прийняття нової Конституції — результат компромісу різних політичних сил і угруповань. Компромісний характер багатьох положень нової Конституції дав змогу прийняти саму Конституцію, але ж потребує вирішення деяких питань державотворення в поточному законодавстві. І в цьому немає нічого недоречного. В більш спокійній обстановці парламентарі зможуть продовжити конституційний процес.

На сучасному етапі розвитку науки конституційного права України, на наш погляд, стоять такі актуальні завдання і проблеми. По-перше, на концептуальному рівні наука повинна допомогти владним структурам вирішити питання, які не знайшли свого чіткого відображення в новій Конституції України. По-друге, необхідна широка роз'яснювальна робота, коментування конституційних положень. По-третє, перед наукою стає завдання допомагати реформуванню всього конституційного законодавства з урахуванням норм нової Конституції України і нових політико-правових реалій, аналізувати ефективність дії конституційних приписів в різних сферах соціальної практики. По-четверте, необхідно суттєво підвищити прогностичний потенціал науки конституційного права

України, оскільки вона повинна давати прогнози розвитку державно-правових процесів і законодавства. По-п'яте, слід якомога скоріше вирішувати методологічні проблеми самої науки. На сучасному етапі збагачується понятійний апарат юридичної науки, в тому числі науки конституційного права. Слід при цьому враховувати, що правові інститути різних галузей права України в значній мірі базуються на нормах і інститутах конституційного права і все більше застосовують понятійний апарат цієї науки. По-шосте, стоїть проблема підвищення якості висновків і пропозицій науки конституційного права для державотворчого і нормотворчого процесу. По-сьоме, є немало організаційних проблем самої науки, рішення яких підвищило б її потенціал.

На можливості впливу науки конституційного права України на суспільні відносини, на процес державотворення впливають як позитивні, так і негативні чинники. До перших, на наш погляд, слід віднести те, що в самій Конституції закріплюється принцип політичної, ідеологічної багатоманітності, і відповідно ніхто не володіє істиною в останній інстанції, і можуть бути різні думки щодо розвитку конституційного процесу, різне тлумачення конституційних приписів. Тільки практика може підтвердити, чи відкинути ті чи інші конституційні новели.

Тому сьогодні для науки гостро постає питання — оцінювати текст нової Конституції тільки в позитивному аспекті і відповідно звести роль науки до позитивного коментування конституційного тексту чи на основі наукового аналізу давати пропозиції щодо його вдосконалення. Вважаємо, що другий шлях більше притаманний науці. Тим більш для науки, яка тільки починає становитися як самостійна наука. За радянських часів наука державного права Союзу РСР базувалась тільки на методології марксизму-ленінізму, не допускалась критики політико-правових інститутів держави і суспільства. Наукові дослідження зводились до коментування політичної лінії керуючої в суспільстві і державі партії. Наука конституційного права в Україні бачиться динамічно змінюючою, постійно оновлюючою системою, в якій можуть панувати різні теоретичні конструкції і погляди щодо розвитку конституційного процесу. Конституційні норми повинні бути відкритими для протилежних, конкуруючих інтерпретацій. Але ж важливо, щоб це не виходило за межі фундаментальних конституційних цінностей: гуманізму, демократизму, поваги до прав людини і громадянина. Тільки на основі багатоманітності поглядів, врахування світових конституційних цінностей наука конституційного права України зможе зайняти гідне місце в світовій конституційно-пра-

вовій науці. А для цього є підстави, оскільки ст. 15 Конституції України закріплює політичну і ідеологічну багатоманітність як основоположний конституційний принцип, який дає змогу активно розвивати наукові дослідження.

До позитивних чинників розвитку науки конституційного права України слід віднести розширення діапазону державно-правових досліджень, більш тісну координацію зусиль спеціалістів в галузі конституційного права з фахівцями теорії держави та права, філософії, соціології, політології, соціальної психології, міжнародного права. Але, на жаль, цей зв'язок ще не носить стійкого характеру, відсутня необхідна координація їх зусиль в державотворчому процесі. Немає чітких прогнозів розвитку суспільних відносин. Це негативно впливає на державотворчий і нормотворчий процеси.

До негативних чинників слід віднести розпорошення зусиль фахівців в галузі конституційного права, яких, до речі, не так вже й багато в Україні. Є пропозиція створити асоціацію українських конституціоналістів. Важливо підвищити також ефективність функціонування координаційних структур в системі Академії правових наук України, Інституту держави і права Національної академії наук України тощо. Необхідна більша скоординованість зусиль державних органів з науковими і навчальними юридичними колективами.

До негативних чинників розвитку науки конституційного права України слід віднести й те, що в наукових державно-правових дослідженнях недостатньо використовується методологічний арсенал. Майже не проводяться соціологічні дослідження, державно-правові експерименти. Нерідко без урахування реальних умов державотворення в нашій країні, менталітету українського народу і накопиченого державно-правового досвіду пропонуються зарубіжні моделі, даються необгрунтовані пропозиції. Відсутня наукова методика вивчення ефективності дії конституційних норм, їх сприйняття населенням. В умовах перехідного стану суспільства і правової системи — це одна з досить актуальних проблем науки. В конституційно-правових дослідженнях не одержав необхідного застосування порівняльно-правовий метод, що суттєво знижує потенціал науки. Все це спонукає приділяти більше уваги методології і методиці проведення конституційно-правових досліджень з урахуванням специфіки перехідного етапу розвитку суспільних відносин.

Споконвічною є проблема взаємовідносин між владою і наукою. Це особливо підтвердила практика конституційного процесу в республіці в останні п'ять років. Нерідко владні структури не враховують пропозицій науковців, а якщо і враховують, то тільки точку зору фахівця якоїсь однієї теоре-

тичної спрямованості. Відсутня сама процедура урахування пропозицій науковців, і тому багато конструктивних ідей просто, відкидається, причому без будь-якої аргументації. І це прикро.

Аналіз стану державно-правових відносин і потреби практики державотворення дають підстави вважати, що на сучасному етапі для науки конституційного права України актуальними є декілька блоків конституційно-правових проблем.

До першого з них слід віднести: загальні проблеми становлення і розвитку в нашій країні конституціоналізму; подальшу розробку теорії Конституції; шляхи підвищення ефективності дії конституційно-правових норм і інститутів; механізм прямої дії норм Конституції; політико-правові проблеми підвищення ефективності форм безпосередньої і представницької демократії; проблеми конституційної законності; конституційно-правова відповідальність. Важливою проблемою є становлення основ конституційного ладу, форми, методи, механізми захисту конституційного ладу.

До другого блоку актуальних проблем науки конституційного права України відносяться проблеми механізму забезпечення основних прав і свобод громадян України, гарантій їх реалізації; громадянства України, особливостей правового статусу іноземців, біженців, осіб без громадянства. Важливою науковою проблемою є співвідношення міжнародного і внутрішнього законодавства в забезпеченні прав людини і громадянина. Суттєвого значення набуває проблема свободи совісті, процедури взаємовідносин між державою і релігійними організаціями.

Важливим напрямком наукових досліджень є забезпечення державного будівництва в республіці. Це насамперед питання правового статусу парламенту і Президента України, механізму взаємодії виконавчої і законодавчої гілок влади, політико-правові питання формування виконавчої влади на місцях, співвідношення їх повноважень з центром.

Одною з найменш розроблених в науці і досить актуальних проблем є проблема місцевого самоврядування, співвідношення компетенції органів місцевого самоврядування з повноваженнями органів місцевої виконавчої влади. Аналіз тексту нової Конституції України свідчить, що правовий статус органів місцевого самоврядування ставить багато питань і потребує ґрунтовного тлумачення конституційних норм щодо місцевого самоврядування в цілому. Це на сьогодні одна з найскладніших проблем державного будівництва в нашій країні.

Досить важливою і не простою проблемою в науковому плані є статус Автономної Республіки Крим, яка є невід'єм-

ною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання. Статус Автономної Республіки Крим носить характер не територіальної, а державно-територіальної автономії, оскільки вона володіє такими суверенними правами, як наявність своєї Конституції, має представницький орган — Верховну Раду, уряд — Раду Міністрів, право здійснювати нормативне регулювання з питань: сільського господарства і лісів; меліорації і кар'єрів; громадських робіт; ремесел та промислів; благодійництва; містобудування і житлового господарства; туризму, готельної справи, ярмарків; музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників; транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів; мисливства, риболовства; санітарної і лікарняної служби. Стаття 138 Конституції України встановлює питання, які входять до відання Автономної Республіки Крим, включаючи розробку, затвердження та виконання бюджету республіки, програм з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля, визначення статусу місцевостей як курортів, встановлення зон санітарної охорони курортів; забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорону, і використання пам'яток історії; участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів.

Це повноваження рівня не територіальної, а державно-територіальної автономії. Крім того, ст. 138 Конституції України встановлює, що законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

В зв'язку з цим постає питання про юридичну силу актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим — рішення та постанови. Воно не тільки теоретичне, а й суцього практичне. Якщо парламент цієї республіки має свій предмет правового регулювання, то його рішення — це не просто рішення обласної Ради, як однієї з ланок самоврядування, а закони, хоча й вони називаються рішеннями.

Конституційне закріплення в Основному Законі України правового статусу Автономної Республіки Крим — це перший і найголовніший рівень правової регламентації. Разом з цим для забезпечення суспільної злагоди, нормальних взаємовідносин між владними структурами України і Автономної Республіки Крим необхідно прийняти й інші нормативні акти.

Конституційна реформа в Україні, Автономній Республіці Крим складатиметься з послідовних політико-правових

рішень і дій органів державної влади, спрямованих на проведення в життя писаних норм Конституції України, Конституції Автономної Республіки Крим з урахуванням потреб суспільного розвитку. В умовах нашої держави конституційна реформа має своїм завданням становлення і розвиток основ, норм і практики конституціоналізму, галузі конституційного права на демократичних засадах. Причому розвиток конституційного законодавства в Україні, в тому числі в Автономній Республіці Крим, повинен проводитися на основі заміни колишніх ідеологічних орієнтирів на базові цінності конституційного ладу, створення законодавчих, політичних, фінансових, організаційних і соціокультурних умов для реформування традиційних інститутів і уведення нових. Особливе значення має становлення в Україні конституційної юстиції, формування Конституційного суду, призначення Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

Проведення конституційної реформи потребує прийняття владними структурами рішень щодо напрямків і темпів реформування конституційного законодавства на загальнодержавному рівні, а також в Автономній Республіці Крим. Конституційну реформу важливо проводити як поступовий еволюційний, а не революційний процес перебудови конституційних норм і інститутів, становлення нових державних інститутів. Нормальному конституційному розвитку притаманні такі риси, як плановірність, обміркованість, аналітичність, прогностична забезпеченість конституційно-правового реформування, передбаченість наслідків тих чи інших політичних і правових акцій. Владним структурам в проведенні конституційних реформ повинна активно допомагати наука.

Важливо забезпечити легітимність цієї реформи. Вона, по-перше, повинна проводитись в руслі положень нової Конституції, а по-друге — одержувати підтримку народу, не бути зорієнтованою на інтереси тільки деяких прошарків суспільства. Конституційне реформування слід проводити на основі мандату народної довіри, а базою цього є закріплення в Конституції принципу народного суверенітету (ст. 5). На ці аспекти звертається увага і зарубіжних дослідників. Так, А. Ф. Дік Ховард приводить в якості головних характеристик конституціоналізму такі риси: згода тих, ким керують; обмеження уряду; відкрите суспільство; святість особи; верховенство права; стабільність Конституції і її застосування; народний суверенітет; судовий контроль; втілення норм Конституції через поточне законодавство; признання цінності Конституції¹.

¹ Див.: *Diak Howard. F. E. Road to Constitution 1990. Virginia Commission on the Bicentennial of the US Constitution//Румянцев О. Г. Основы конституционного строя России. М., 1994. С. 56.*

Конституційна реформа в Україні повинна бути не тільки легітимною і одержувати підтримку народу, а й проводитися законними засобами. В загальнотеоретичному аспекті в цьому плані є актуальною проблемою функція законності. Правий В. Д. Ткаченко, який вважає, що є всі підстави «розробки теорії законності з дослідженням її функціонального призначення»¹. На наш погляд, мова повинна йти також про функціональне призначення конституційної законності, яка сьогодні, на жаль, не в кращому стані. Головне завдання перехідного періоду — відновити елементарну законність як перший шлях до побудови держави². А це починається з поваги до норм Конституції, забезпечення конституційної законності.

Формування правової держави безпосередньо пов'язано з становленням в нашій країні конституційної юстиції. Одним із самих непрацюючих з 670 законів, прийнятих з дня проголошення Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) до травня 1996 р., є закон про Конституційний суд України від 3 липня 1992 р., в який навіть вносились зміни і доповнення. Практика формування і діяльності органів конституційної юстиції в інших країнах світу, в тому числі в Російській Федерації, свідчить, що вони не дуже до сподоби законодавчій і виконавчій гілкам влади. Слід враховувати те, що нова Конституція України змінила сам принцип формування Конституційного суду, закріпила, що цей суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Суттєве значення має положення п. 2. ст. 150 Конституції про те, що до повноважень Конституційного суду відноситься офіційне тлумачення Конституції України. Вважаємо, що на першому етапі його функціонування це буде найголовніше його завдання, оскільки багато статей Основного Закону потребує свого тлумачення на науковій основі. Відповідно до положень нової Конституції необхідно прийняти закон про Конституційний суд України в новій редакції.

В процесі обговорення проекту нової Конституції України висловлювалась думка про можливість формування в структурі державного механізму окремої гілки влади — контрольно-наглядової³. Вважаємо, що ця ідея себе не вичерпала. В систему цієї гілки влади могли б увійти Конституційний суд, прокуратура, Уповноважений Верховної Ради України з

¹ Ткаченко В. Д. Функціональне призначення законності // Вісн. Академії правових наук України. 1996. № 6. С. 24.

² Мартышин О. В. Несколько тезисов о перспективах правового государства в России // Гос-во и право. 1996. — № 5. С. 13.

³ Див.: Тацій В. Я., Грошевий Ю. М. Правові засади охорони Конституції // Вісн. Академії правових наук. 1995. № 3.

прав людини. Так, в Конституції Беларусі є розд. VI «Державний контроль і нагляд», в який входять глави «Конституційний Суд Республіки Беларусь» (гл. 6), прокуратура (гл. 7), «Контрольна палата Республіки Беларусь» (гл. 8). Хоча ст. 6 Конституції України називає тільки три гілки влади — законодавчу, виконавчу і судову, але ж за специфікою діяльності і повноваження Конституційний суд, прокуратура і Уповноважений з прав людини не «вписуються» в жодну з цих гілок влади. Контрольно-наглядовий характер їх діяльності об'єднує ці органи і вони повинні між собою досить тісно взаємодіяти. Є всі підстави погодитись з В. Я. Тацієм і Ю. М. Грошевим, що в будь-якій державі є універсальна (наглядова) функція, яка впливає з суті публічності державної влади. Ця функція реалізується особливою гілкою влади — контрольною (наглядовою) ¹.

Конституційно-правове регулювання в нашій країні спрямоване на забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Майже третина нової Конституції України присвячена правовому статусу громадянина, причому розділ «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина», розташований безпосередньо за першим розділом «Загальні принципи». В новій Конституції закладена ідеологія поваги до прав особи. Інший підхід спостерігався раніш, особливо в перші роки радянської влади. «Ми не визнаємо ніякої абсолютної правоздатності, ніякої недоторканості суб'єктивних приватних прав», — писав Є. Б. Пашуканіс ². В радянській республіці носієм прав є «не індивід, не особистість, а держава», — стверджував О. Малицький. — Вона і є джерелом прав окремих особистостей» ³. Але ж і тепер необхідно докласти багато зусиль, щоб панував принцип пріоритету прав людини і громадянина, а не пріоритету держави. І одна з найактуальніших в науці проблем конституційного права — механізм захисту прав і свобод людини і громадянина.

Це безпосередньо пов'язано з статусом держави, правовими основами її взаємовідносин з людиною, завданням формування в Україні громадянського суспільства. Для витиснення тоталітаризму необхідно суттєво обмежити державний інтервенціонізм, «зв'язати» державу правом і забезпечити чіткі механізми реалізації прав і свобод громадян. Нова Конституція дає для цього всі підстави. Разом з цим держава повинна забезпечувати економічний, соціальний, екологічний

¹ Див.: Тацій В. Я., Грошев Ю. М. Вказ. праця. С. 35.

² Пашуканіс Е. Б. Марксистская теория права и строительство социализма//Избранные произведения по общей теории права и государства. М., 1988. С. 184.

³ Малицкий А. Советская Конституция. Харьков, 1924. С. 29.

та інший захист населення. Це дуже важливо в суспільстві, де у багатьох його членів відсутні навички активної економічної діяльності.

В науковому плані заслуговує на вивчення проблема легітимності державної влади, оскільки в період радикальних соціально-політичних перетворень спостерігається криза законності влади. В цих умовах особливо необхідно звернути увагу на процесуально-процедурне забезпечення конституційних норм. Це відноситься до регламентації виборчої системи, проведення референдумів, організації роботи парламенту, уряду, виконавчої влади на місцях, місцевого самоврядування. Матеріальні конституційні норми недостатньо забезпечені процесуально, що негативно відбивається на їх реалізації. Проблема процесуального забезпечення конституційної реформи є важливим напрямком державно-правових досліджень. Необхідна розробка нових і суворе додержання чинних законодавчих норм, які регламентують організацію і діяльність державних і самоврядних органів на різних рівнях управління системи.

Ця практична і теоретична проблема тісно пов'язана з питаннями конституційно-правової відповідальності, яке в нашій теорії розроблене слабо. Відсутні чіткі механізми її впровадження. Це веде до небажаних наслідків в державно-правовій сфері. Нова Конституція України зазначає можливість такої відповідальності щодо Верховної Ради, Президента України, Кабінету Міністрів, глав держадміністрацій. Але ж на конституційному рівні чітко закріплена тільки процедура імпічмента Президенту України. Тому необхідно в конституційних і поточних законах, які регулюють правовий статус відповідних органів, детально закріпити процедуру їх відповідальності. Важливо при цьому враховувати накопичений зарубіжний державно-правовий досвід. В загальнотеоретичному аспекті стоїть завдання вивчення природи і підстав конституційно-правової відповідальності, її співвідношення з іншими видами юридичної відповідальності, наслідків її застосування, форм і методів реалізації.

Важливо спрямувати потенціал науки конституційного права України на формування політики і ідеології законотворення в державно-правовій та інших сферах суспільних відносин. Найближчим часом необхідно прийняти кілька десятків законів, в тому числі й конституційних. В новому Основному Законі в порівнянні з Конституцією України 1978 р. значно більше статей, в яких вказується, що правовий статус того чи іншого органу визначається законом. Слід при цьому враховувати, що в нашій політичній історії досить довго мав місце розрив між конституційними нормами і по-

точним законодавством. Такої ситуації на теперішньому етапі слід уникнути, тим більш, що ст. 8 Конституції України встановлює, що норми Конституції України є нормами прямої дії, що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина на підставі Конституції України гарантується. В науковому аспекті потребують вивчення такі проблеми: механізм прямої і опосередкованої дії конституційних норм; ознаки конституційних законів і роль цих законів в реформуванні суспільства; підвищення якості законотворчої роботи тощо.

Сучасний етап розвитку конституційного процесу в Україні потребує більш активного використання потенціалу науки конституційного права для формування в Україні правової держави і дієздатних структур громадянського суспільства, становлення конституціоналізму на загальновизнаних в світовій практиці конституційних цінностях.

Перехідному етапу розвитку суспільства притаманний конфронтаційний стиль взаємовідносин, особливо в політико-правовій сфері. Це обумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, перехідним станом суспільства і держави, відсутністю загальнонаціональної ідеї, яка б об'єднувала суспільство. Нестабільна - економічна ситуація, політичні пристрасті — вагоме підґрунтя державно-правових конфліктів, які проявляються і в конфронтації між владними структурами. На розвиток цих конфліктів впливають притаманні перехідному періоду розвитку суспільства протиріччя між динамізмом політичних процесів і необхідністю збереження стабільної політичної системи, законності, правопорядку, між завданнями побудови демократичної правової держави, цивілізованого громадянського суспільства і необхідністю подолання антидемократичної спадщини. Нечіткість норм конституційного законодавства також може бути основою конфронтації між владними структурами, насамперед між законодавчою і виконавчою гілками влади. Діяльність Конституційного суду України з тлумачення норм Конституції матиме велике значення для забезпечення злагоди в суспільстві. Тому проблеми державно-правової конфліктології, на наш погляд, слід аналізувати і в аспекті діяльності Конституційного суду. Конституційний суд, як це свідчить світовий досвід функціонування конституційного правосуддя, може вступати в колізію з парламентом і урядом. Разом з цим він своїми рішеннями виправляє технічні і політичні хиби обох гілок влади.

Державно-правова сфера в перехідний період не може бути безконфліктною, оскільки безконфліктність — це шлях до стагнації політичного процесу і конституційного законо-

давства. Але ж конфлікти, в тому числі й між владними структурами, необхідно вирішувати цивілізованими методами. Тому потенціал науки конституційного права України повинен бути спрямованим також на вивчення природи державно-правових конфліктів, причин їх виникнення, знаходження механізмів їх розв'язання, пом'якшення їх негативних наслідків. Вважаємо, що в межах цієї науки слід розвивати такий важливий її напрямок, як державно-правова конфліктологія¹.

Все це повинно посилити можливості впливу науки конституційного права України на державотворчий процес, становлення правової системи на демократичних засадах.

Надійшла до редколегії 15.07.96

М. В. ЦВІК, академік АПРН України

НОВИЙ ЕТАП КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

В житті України відбулася величезна історична подія — прийнята нова Конституція країни, яку є всі підстави вважати Основним Законом як держави, так і всього громадянського суспільства.

Багато хто ототожнює прийняття Конституції із завершенням конституційного процесу. Але це не так. В умовах сьогодення кінце важливо, щоб процес цей був продовжений. Тут, звичайно, йдеться не про перегляд узгодженого між різними політичними силами тексту Конституції, а про доведення процесу роботи над нею до логічного кінця — забезпечення її реалізації.

Конституційний процес повинен розглядатися як такий, що має безперервний характер. Він охоплює широке коло правових явищ. Йдеться як про законотворчість, так і про усі інші правові явища, пов'язані з реалізацією і розвитком конституційних положень. До них відносяться такі головні форми реалізації норм Конституції, як їх застосування до конкретних життєвих ситуацій як безпосередньо діючого права; передбачену самою Конституцією конкретизацію і деталізацію її норм або встановлення в діючому законодавстві форм захисту проголошених Конституцією цінностей; попереднє тлумачення положень Конституції, що підлягають реалізації; використання наданих нею прав; додержання

¹ Докладніше про це див.: *Тодика Ю. М.* Державно-правова конфліктологія як важливий напрямок наукових досліджень // Вісн. Академії правових наук України. 1996. № 6.